

PAWEŁ SOJA

Uniwersytet Jagielloński

ORCID: 0000-0002-1294-5525

ASEAN W CIENIU RELACJI CHIŃSKO-KHMERSKICH

The Association of South-East Asian Nations in the Shadow of Chinese-Khmer Relations

The most dynamic global integration processes are currently taking place in South-East Asia. It is also the arena of competition between the main regional organisation, the Association of South-East Asian Nations (ASEAN) and the People's Republic of China. Since the early 1990s, both entities have been seeking to secure the position of the leader in regional international relations, while trying to maximise the benefits of co-operation with the other party. Xi Jinping's concept of peaceful growth and the assumptions of his political thought, according to which Beijing invites other states to participate in the harmonious development of a 'community of destiny', have proved to be a tempting alternative to the ASEAN states facing institutional problems. The Kingdom of Cambodia is an example of a country particularly vulnerable to Chinese influence. This country is referred to as 'China's greatest friend in the modern world', and the events of recent years related to the problem of security in the South China Sea together with economic, political and cultural factors have shown that this alliance, which is asymmetrical in terms of the potential of both sides, affect stability and lead to the erosion of trust within the organisation. The article is devoted to the review of Chinese-Khmer relations in the context of their significance for ASEAN integration processes, particularly in the sphere of security. The article discusses the reasons why Phnom Penh is drifting more towards closer co-operation with China and shows the internal effects of such a unilaterally oriented foreign policy. It also explains the role that Cambodia and ASEAN play for China in their concept of growth oriented towards the international environment.

Keywords: ASEAN, China, Cambodia, regional integration, South China Sea, bilateral relations.

WPROWADZENIE

Historia kontaktów Królestwa Kambodży i dzisiejszej Chińskiej Republiki Ludowej bierze swój symboliczny początek w wydarzeniach z XIII wieku, kiedy do dawnego Imperium Angkor przybył z misją dyplomatyczną poseł Zhou Daguan. Wysłannik chińskiego cesarza spędził na dworze królewskim blisko dwa lata, poznając tamtejszych ludzi i ich zwyczaje, a po powrocie do ojczyzny spisał swoje wspomnienia w postaci kroniki, która do dzisiaj pozostaje najlepiej zachowanym przekazem dotyczącym życia w średniowiecznej Kambodży¹. Ponad siedemset lat po tym, powszechnie uznawanym za pierwszy, kontakcie pomiędzy dwiema wielkimi cywilizacjami zażyłości łączące ich współczesnych spadkobierców wydają się być silniejsze niż kiedykolwiek. W ciągu ponad dwudziestu lat, które minęły od nowego otwarcia w bilateralnych relacjach, Phnom Penh i Pekin wypracowały specjalny rodzaj więzi, chociaż pozostają one wyraźnie niesymetryczne z racji odmiennego statusu i potencjału obu państw. Chiny są od przeszło dekady głównym zagranicznym inwestorem nad Mekongiem oraz najważniejszym partnerem handlowym z punktu widzenia khmerskiej gospodarki². Z kolei w zestawieniach obejmujących udzielaną Kambodży pomoc o charakterze rozwojowym (*official development aid*) wyprzedziły pod koniec ubiegłego dziesięciolecia tradycyjnie przodujące w tej kategorii od czasów tzw. porozumień paryskich z 1991 roku³ Stany Zjednoczone, Unię Europejską (UE) i Japonię. Współpraca chińsko-khmerska to jednak nie tylko zacieśniające się więzi gospodarcze. To również, lub może przede wszystkim, partnerstwo o charakterze polityczno-strategicznym pozwalające Chińczykom „przekraczać” własne granice terytorialne i obserwować niejako od wewnątrz procesy integracyjne zachodzące na łonie Stowarzyszenia Narodów Azji Południowo-Wschodniej (ASEAN), najważniejszej organizacji regionalnej w Azji Południowo-Wschodniej, której Kambodża jest członkiem.

Rosnąca zależność rządu w Phnom Penh od państwa, które jeszcze niedawno wydawało się nie mieć przyjaciół na arenie międzynarodowej i nazywane było „najbardziej samotnym ze wszystkich supermocarstw”⁴

¹ Zob. Z. Daguan, *A Record of Cambodia: The Land and Its People*, Silkworm Books, Bangkok 2007.

² J. Kubny, H. Voss, *The Impact of Chinese Investment: Evidence from Cambodia and Vietnam*, German Development Institute Discussion Paper, Bonn 2010, s. 1.

³ Porozumienia z listopada 1991 r. kończące konflikt domowy w Kambodży, który trwał od czasu obalenia reżimu Czerwonych Khmerów.

⁴ M. Pei, *The Loneliest Superpower*, <http://foreignpolicy.com/2012/03/20/the-loneliest-superpower/> [dostęp: 5 czerwca 2019].

oraz wpływ ewolucji wzajemnych interakcji na najbliższe środowisko międzynarodowe stanowią główny przedmiot analizy tego artykułu. Wyraźny powrót Kambodży do umacniania polityczno-gospodarczych powiązań z Chinami widoczny jest już od drugiej połowy lat 90. XX wieku, lecz nabiera szczególnego znaczenia w obliczu wydarzeń z ostatnich lat, kiedy politykę jawnie sympatyzującego z Pekinem gabinetu premiera Hun Sena zaczęto rozpatrywać jako wyłom z dobrosąsiedzkich relacji łączących blok ASEAN i możliwe zarzewie poważniejszych konfliktów grożących spowolnieniem płynności procesów integracyjnych wewnątrz ugrupowania. Z tego powodu zasadne pozostaje pytanie, czy stosunki chińsko-khmerskie w szkodliwy sposób rzutują na funkcjonowanie ASEAN i czy pierwsze z państw słusznie przedstawiane jest przez niektórych komentatorów jako pekiński „koń trojański” wewnątrz ugrupowania⁵. Za najmocniej rezonujący przejaw owej szkodliwości można uznać sytuację powstałą wokół sporu o Morze Południowochińskie, wobec którego Kambodża w ostatnich latach przyjmowała odmienne od reszty wspólnoty i sprzyjające interesom Chin stanowisko. Dla wytłumaczenia postawy rządu khmerskiego niezbędne staje się dokładne przeanalizowanie dwustronnych relacji na linii Kambodża–Chiny, a także osadzenie roli pierwszego z tych państw oraz samej wspólnoty ASEAN w chińskiej koncepcji budowania nowego ładu w granicach Azji Wschodniej, co zostało zapoczątkowane włączeniem się Państwa Środka do polityki międzynarodowej u kresu przywództwa Deng Xiaopinga.

RELACJE CHIŃSKO-KHMERSKIE WSPÓŁCZEŚNIE

Sojusz chińsko-khmerski, mozolnie konstruowany od momentu nawiązania przyjaznych relacji na gruncie Konferencji Państw Niezaangażowanych w Bandungu w 1955 roku i ustanowionych trzy lata po tym wydarzeniu oficjalnych relacji dyplomatycznych, niejednokrotnie przechodził głęboką transformację. Kolejni liderzy polityczni rezydujący w Phnom Penh musieli konfrontować się z umiejętnie prowadzoną i obliczoną na wymierne strategiczne korzyści polityką zagraniczną Chin. Jej kluczowym elementem przez wiele lat pozostawało dążenie do podtrzymywania równowagi pomiędzy władzą króla Norodoma Sihanouka i zwolennikami wielowiekowej monarchii

⁵ S.H. Peh, *Commentary: Why China must charm ASEAN again*, <http://www.channelnewsasia.com/news/asiapacific/commentary-why-china-must/2977336.html> [dostęp: 5 czerwca 2019].

a rosnącymi wpływami komunistów, zwanych potocznie Czerwonymi Khmerami⁶. W tej skomplikowanej rzeczywistości, do czasu zakończenia II wojny indochińskiej, Chińczycy starali się wykorzystywać państwo khmerskie jako punkt oporu przeciwko penetracji Półwyspu Indochińskiego przez Amerykanów, a następnie jako pretekst do międzynarodowej izolacji Wietnamu, kiedy ten wkroczył zbrojnie do Kambodży w 1979 roku i stał się stroną wojny domowej. Znaczenie czynnika chińskiego osłabło na początku lat 90., kiedy za sprawą zaangażowania społeczności międzynarodowej, przede wszystkim Organizacji Narodów Zjednoczonych oraz zainteresowanych szerzeniem na miejscu wartości demokratycznych przedstawiciele świata zachodniego, doszło w 1993 roku do przywrócenia instytucji monarchii i odzyskania przez kraj pełnej suwerenności.

Reorientacja khmerskiej polityki zagranicznej nastąpiła wraz z reperkusjami wydarzeń z lipca 1997 roku, kiedy w Phnom Penh doszło do krwawych zamieszek na tle politycznym, a sprawujący urząd jednego z szefów rządu⁷, książę Norodom Ranariddh, został pozbawiony, wynikającego z demokratycznego wyboru, mandatu. Działania oponentów współrządzącej partii rojalistycznej uznano powszechnie za zamach stanu oraz groźbę powrotu kraju na ścieżkę przemocy i bezprawia pod wodzą drugiego z premierów, Hun Sena⁸. Liczne organizacje i państwa czasowo wstrzymały przewidzianą dla kraju pomoc rozwojową, grożąc całkowitym wycofaniem jej w przypadku dalszej destabilizacji. Chiny jako jedyny liczący się partner z czasów konferencji paryskiej nie potępiły przewrotu, sprzeciwiając się nałożeniu na kraj sankcji. Rok wcześniej Hun Sen został zaproszony na prywatną wizytę do Pekinu, aby przedyskutować warunki możliwej współpracy pomiędzy Komunistyczną Partią Chin (KPCh) i Kambodżańską Partią Ludową (KPL)⁹. Podczas rozmów zdradził gospodarzom, że bardzo niepokoją go rosnące wpływy Zachodu w Kambodży, czego efektem

⁶ Q. Zhai, *China and Cambodian Conflict, 1970–1975*, w: P.M. Roberts (ed.), *Behind the Bamboo Curtain: China, Vietnam, and the World Beyond Asia*, Stanford University Press, Stanford 2006, s. 377.

⁷ W wyniku wyborów powszechnych w 1993 r. powstał rząd koalicyjny złożony z frakcji rojalistycznej (Zjednoczony Narodowy Front Kambodży na rzecz Niepodległości, Neutralności, Pokoju i Współpracy) oraz pozostających dotychczas u władzy postkomunistów (Kambodżańska Partia Ludowa). Na stanowisko premiera powołano jednocześnie dwie osoby, z zastrzeżeniem, że Norodom Ranariddh pełnił funkcję „pierwszego premiera”. Analogiczne podziały wystąpiły w przypadku nominacji ministerialnych pomiędzy nominowanymi członkami obu ugrupowań.

⁸ S. Strangio, *Hun Sen's Cambodia*, Yale University Press, New Haven 2014, s. 81–82.

⁹ I. Storey, *Southeast Asia and the Rise of China: The Search for Security*, Routledge, London 2011, s. 181.

było podpisanie w Pekinie bilateralnych umów handlowych i umów o bezpieczeństwie inwestycji¹⁰.

W kolejnych miesiącach po przeprowadzonym puczu Chiny zaoferowały wsparcie w mediacjach pomiędzy skonfliktowanymi stronami oraz podreperowały uszczuplony kryzysem khmerski budżet, podczas gdy uchodzący za naturalny punkt odniesienia dla Kambodży ASEAN zdecydował o odroczeniu na czas nieokreślony planowanej akcesji tego państwa z powodu wewnętrznej niestabilności¹¹. Chińczycy wykorzystali ten okres dla wzmocnienia swoich wpływów i tylko w latach 1997–2001 przekazali Phnom Penh dalsze 40 mln dolarów bezzwrotnej pomocy oraz 200 mln dolarów pod postacią serii pożyczek¹². Znacząco urosły również inwestycje – ich liczba potroiła się w newralgicznych latach 1997–1998 ponad trzykrotnie, wzrastając o kolejne 40 proc. przed początkiem nowego milenium¹³. W 2002 roku premier Zhu Rongji w imieniu Chin anulował cały dług wynoszący 200 mln dolarów, jaki Kambodża była winna jego państwu, co pozwoliło na otwarcie nowej karty w bilateralnych stosunkach polityczno-gospodarczych¹⁴. W 2007 roku Chiny dołączyły w roli najbardziej szczodrego sponsora do Kambodżańskiego Forum Współpracy Rozwojowej, które skupia międzynarodowe podmioty dostarczające Phnom Penh środków rozwojowych, a trzy lata później obie strony podpisały Wszechstronne Strategiczne Partnerstwo. Podjęte przez Kambodżę i Chiny kroki spowodowały, że wymiana handlowa osiągnęła w 2018 roku pułap 5,3 mld dolarów, podczas gdy w 2006 roku wynosiła niecałe 733 mln dolarów, a tuż przed stanowiącym cezurę relacji 1997 roku zaledwie 57 mln dolarów¹⁵.

Dynamizacja stosunków stała się możliwa również ze względu na wspólne wartości, jakie łączą władze chińskie oraz większość rządów państw Azji Południowo-Wschodniej, w tym również Kambodży. Podobnie jak ma to miejsce w przypadku wspólnoty ASEAN, rządy Chin i Kambodży przywiązują znaczenie do polityki nieingerencji w wewnętrzne sprawy drugiej ze stron oraz powstrzymują się od komentarzy związanych z realizacją programu politycznego sojusznika.

¹⁰ S. Peou, *Intervention and Change in Cambodia. Towards Democracy?* Institute of Southeast Asian Studies, Singapore 2000, s. 381.

¹¹ K. Long, *Sino-Cambodia Relations*, CICIP Working Papers, Phnom Penh 2009, nr 28, s. 7.

¹² *Ibidem*, s. 8.

¹³ S. Frost, S. Pandita, K. Hewison, *The Implications for Labor of China's Direct Investment in Cambodia*, „Asian Perspective” 2002, vol. 26, nr 4, s. 209.

¹⁴ J. Hurley, S. Morris, G. Portelance, *Examining the Debt Implications of the Belt and Road Initiative from a Policy Perspective*, Center for Global Development Policy Paper 121, March 2018, Washington 2018, s. 29.

¹⁵ I. Storey, *Southeast Asia...*, s. 186.

Kambodża nie musi obawiać się, że chińska pomoc zostanie uzależniona od spełnienia określonych kryteriów dotyczących szeroko pojętego procesu demokratyzacji życia, co jest najczęściej warunkiem *sine qua non* w przypadku wsparcia państw europejskich lub Stanów Zjednoczonych. Ma to swoje odbicie w fakcie, że Chińczycy unikają współpracy z organizacjami pozarządowym. Na przykład w 2010 roku żaden spośród czterdziestu projektów rozwojowych z udziałem chińskiego kapitału nie został zainicjowany w porozumieniu z tego rodzaju grupą¹⁶. Przeciwnie, Chiny podpisują wielomilionowe kontrakty tylko ze stroną rządową, m.in. budując nowe gmachy dla instytucji publicznych czy dostarczając luksusowe auta. Tego rodzaju wydatki często widnieją w dokumentach jako „rewitalizacja i środowisko”¹⁷. Kolejnym wygodnym rozwiązaniem jest przywiązywanie przez Chińczyków drugorzędnej wagi do rzeczywistego przeznaczenia przekazanych funduszy. Znikoma transparentność to podstawowy zarzut, jaki krytycy władz podnoszą w odniesieniu do aktywności Chin¹⁸. Trudno jednak oczekiwać na tym polu poważniejszych zmian. Hun Sen udowodnił w licznych wypowiedziach, że nie podporządkuje się radom międzynarodowych gremiów decydujących o wysokości i formie wsparcia dla jego państwa. Na zarzuty odpowiada, że większość środków przyznawanych przez UE i USA trafia do uprzywilejowanych przez nie organizacji pozarządowych, które pierwsze ucierpią w przypadku ich obciążenia¹⁹.

Inwestycje zagraniczne Chin w Kambodży w przeciągu ostatnich dwudziestu kilku lat osiągnęły wartość 9,6 mld dolarów, a ich suma jest większa niż skumulowana wartość wkładu pozostałych dziewięciu największych inwestorów²⁰. Finansowe wsparcie charakteryzuje się ponadto niekorzystną strukturą wchodzących w jej zakres świadczeń. Szacuje się, że 82 proc. całej pomocy to krótko bądź długoterminowe kredyty, natomiast pozostała część to niepodlegające zwrotowi dotacje w postaci transferów budżetowych²¹. Widoczna jest dysproporcja, jaka występuje pomiędzy środkami przekazywanymi decydującym w Phnom

¹⁶ J. Bader, *China's Foreign Relations and the Survival of Autocracies*, Routledge, New York 2015, s. 81.

¹⁷ *Ibidem*, s. 81.

¹⁸ C. Ek, H. Sok, *Aid Effectiveness in Cambodia*, Wolfensohn Center for Development, Washington 2008, s. 14.

¹⁹ R. Ven, *NGOs Die First if Aid Cut: PM*, <http://www.khmertimeskh.com/news/26080/ngos-die-first-if-aid-cut--pm/> [dostęp: 5 czerwca 2019].

²⁰ D. O'Neill, *Playing Risk: Chinese Foreign Direct Investment in Cambodia*, „Contemporary Southeast Asia” 2014, vol. 36, nr 2, s. 180.

²¹ *China-Cambodia Relations: A History Part One*, <http://www.rfa.org/english/news/special/chinacambodia/relation.html> [dostęp: 5 czerwca 2019].

Penh oraz rozkładem funduszy przeznaczanych przez Pekin na analogiczne cele w innych częściach świata, w tym również w państwach ASEAN. W ujęciu globalnym pożyczki i kredyty stanowią nieco mniej niż 64 proc. całej kwoty, a 36 proc. to środki bezzwrotne²². Należy przy tym zaznaczyć, że nie istnieją dane, które w kompletny sposób prezentowałyby wysokość wszystkich istniejących zobowiązań, tym bardziej że wzajemne rozliczenia ulegają nieustannym fluktuacjom, na co wpływ ma praktyka transferu pieniędzy połączona z jednoczesnym anulowaniem określonej części długu lub zmianą jego charakteru.

Zgodnie z raportem Cambodian Center for Human Rights ponad 60 proc. koncesji na sprzedaż ziemi w Kambodży trafia w ręce chińskich inwestorów, którzy w ten sposób zyskują przestrzeń na realizację projektów budowy kopalń, hydroelektrowni czy farm rolnych. Przekazane na te cele w latach 1994–2012 tereny odpowiadają swoją wielkością terytorium Holandii²³. Powiązana z tym procederem wycinka lasów spowodowała zniknięcie 20 proc. ich powierzchni w ciągu ostatnich dwudziestu lat²⁴. Obecność Chińczyków godzi również w mieszkańców, ponieważ w latach 2003–2013 ponad 400 tys. osób zostało poszkodowanych w związku z polityką przymusowego wysiedlenia towarzyszącego budowie infrastruktury²⁵. Bezwzględna eksploatacja często wynika z energetycznych potrzeb Chin, w przypadku których tradycyjne surowce nie są już w stanie zaspokoić rosnącego popytu. Jako największy na świecie konsument ropy naftowej Chiny szukają alternatywnych źródeł energii i chętnie rozbudowują instalacje hydroenergetyczne wzdłuż Mekongu oraz innych pobliskich rzek. Od kilku lat trwa w Kambodży projektowanie systemu tam, dzięki którym do 2020 roku pozyskiwana przez gospodarkę liczba megawatów ma wzrosnąć ponad czterokrotnie i umożliwić dostęp do prądu dla 70 proc. mieszkańców kraju²⁶. W dyskusji pomijany jest fakt, że nawet w przypadku ukończenia projektów ceny energii wciąż będą wyższe, niż gdyby eksportować ją z terytorium Wietnamu czy Laosu²⁷.

²² N. Renwick, *China as a Development Actor in Southeast Asia*, „Evidence Report” 2016, nr 187, s. 5.

²³ P. Heng, *Chinese investment and aid in Cambodia a controversial affair*, <http://www.eastasiaforum.org/2013/07/16/chinese-investment-and-aid-in-cambodia-a-controversial-affair/> [dostęp: 5 czerwca 2019].

²⁴ A. Kibria, *How Politics Is Killing Cambodia's Forests*, <http://thediplomat.com/2016/09/how-politics-is-killing-cambodias-forests/> [dostęp: 5 czerwca 2019].

²⁵ J.D. Ciorcioci, *China and Cambodia: Patron and Client?* „International Policy Center Working Paper” 2013, nr 121, s. 31.

²⁶ S. Burgos, S. Ear, *China's Strategic Interests in Cambodia: Influence and Resources*, „Asian Survey” 2010, vol. 50, nr 3, s. 622.

²⁷ J. Bader, *China's Foreign Relations...*, s. 82.

Według Pheakdaya Heng z Erich Institute istnieją trzy główne determinanty wzrostu Kambodży – większa efektywność instytucji państwowych ze szczególnym uwzględnieniem wymiaru sądownictwa, doinwestowanie khmerskiej infrastruktury oraz poprawa poziomu edukacji²⁸. Obecnie każdy z tych obszarów został już poddany mniejszej lub większej infiltracji ze strony Chińczyków. W dziedzinie edukacji zauważalna jest ofensywa chińskich uniwersytetów, które rokrocznie organizują specjalne warsztaty w Phnom Penh, zachęcając w ten sposób do podjęcia studiów. Otwarcie w stolicy Kambodży w 2008 roku Instytutu Konfucjusza oraz zwiększenie liczby przyznawanych stypendiów sprawiły, że od 1998 roku już blisko 2 tys. khmerskich studentów skorzystało z możliwości kształcenia w Chinach²⁹. Na uwagę zasługuje też fakt, że w Phnom Penh mieści się największa poza Chinami chińskojęzyczna szkoła – na zajęcia uczęszcza tam ok. 10 tys. dzieci³⁰. Z kolei dla obrońców praw człowieka dużo bardziej niepokojącym sygnałem pozostaje dyskretna ingerencja Chin w państwowe instytucje, czego najnowszym przykładem jest podpisana we wrześniu 2016 roku umowa przewidująca pomoc szkoleniową i finansową, jakiej Chiny udzielią Kambodży w zakresie poprawy wydajności tamtejszego systemu sądownictwa. Na mocy porozumienia ustanowiona została specjalna agencja prawna, której zadaniem jest doradztwo rządowi w procesie reformy wymiaru sprawiedliwości³¹.

Zacieśnianiu kontaktów w obszarze gospodarki towarzyszą pełne uznania słowa czołowych polityków pod adresem obu stron. Hor Nam-hong, człowiek kształtujący przez niemal dwadzieścia ostatnich lat politykę zagraniczną Kambodży, udzielił w 2005 roku wywiadu dla agencji Xinhua, w którym oświadczył, że Kambodża przykłada ogromną wagę do budowania specjalnego rodzaju przyjaźni z Chinami, ponieważ związek ten stanowi esencjonalną część khmerskiej polityki wobec świata, a współpraca obu państw leży u podstaw stabilności regionu³². Także premier Hun Sen wielokrotnie dawał świadectwo uznania dla roli Chin w sukcesie rozwojowym państwa. W zamian za

²⁸ P. Heng, *Three keys to unlocking Cambodia's growth*, <http://www.eastasiaforum.org/2014/11/13/three-keys-to-unlocking-cambodias-growth/> [dostęp: 5 czerwca 2019].

²⁹ *International Students in China*, <http://www.iie.org/Services/Project-Atlas/China/International-Students-In-China#.WMLBnPLau70> [dostęp: 5 czerwca 2019].

³⁰ M. Sullivan, *China's Aid to Cambodia*, w: C. Hughes, K. Un (eds.), *Cambodia's Economic Transformation*, NIAS Press, Copenhagen 2011, s. 56.

³¹ Y. Amaro, *China MoU to help 'reform' judiciary*, <http://www.phnompenhpost.com/national/china-mou-help-reform-judiciary> [dostęp: 5 czerwca 2019].

³² V. Chheang, *Cambodia: Between China and Japan*, CICIP Working Papers, Phnom Penh 2009, nr 31, s. 8.

600 mln dolarów pomocy przyznanej przez Pekin w newralgicznym 2006 roku, kiedy państwa zachodnie uzależniły zwiększenie pakietów rozwojowych od przyjęcia nowego prawa antykorupcyjnego, Hun Sen nazwał Chiny najbardziej zaufanym i wiarygodnym stronnikiem, który nigdy nie oczekuje niczego w zamian³³. W tym samym roku podpisano dwustronną umowę o wszechstronnym partnerstwie we współpracy, przy okazji której premier po raz kolejny określił Chiny mianem najbardziej zaufanego przyjaciela Kambodży wśród narodów świata³⁴. W 2012 roku w wywiadzie dla „China Daily” przyznał z kolei, że utrzymująca się na stałym poziomie pomoc techniczna i finansowa przyczyniła się do znacznego wzrostu gospodarczego Kambodży, przez co kraj pozostaje wielkim dłużnikiem chińskich przyjaciół³⁵. Podobna narracja towarzyszy komentarzom strony przeciwnej. Z wypowiedzi ambasadora Chin w Kambodży można dowiedzieć się, że model relacji pomiędzy państwami mógłby posłużyć za wzór idealnej przyjaźni narodów, które w znaczący sposób różnią się systemem socjalnym i politycznym³⁶.

Wobec tego rodzaju deklaracji nie dziwi fakt, że Kambodża niemal bezkrytycznie popiera przejawy chińskiej racji stanu w regionie. Udowadniając swoje poparcie dla „polityki jednych Chin”, rząd w Phnom Penh zamknął w 1997 roku funkcjonujące jako nieformalna ambasada tajwańskie biuro ds. reprezentacji gospodarczo-kulturowej i wydalil tajwańskich dyplomatów³⁷. W 2000 roku premier oficjalnie oświadczył, że Kambodża nigdy nie wyrzeknie się wspierania idei niepodzielnych Chin, a próby ponownego otwarcia placówki w latach 1998 i 2003 kończyły się niepowodzeniem. W 2005 roku Kambodża poparła przyjęte przez Ogólnochińskie Zgromadzenie Przedstawicieli Ludowych tzw. Anti-Secession Law, które zakłada użycie „niepokojowych środków” w przypadku ogłoszenia przez Tajwan niepodległości. Równolegle zwiększeniu ulega chińska populacja zamieszkująca Kambodżę. W latach 60. i 70. Chińczycy stanowili w kraju największą

³³ J.D. Ciorciari, *A Chinese model for patron-client relations? The Sino-Cambodian partnership*, „International Relations of the Asia-Pacific” 2014, vol. 15, nr 2, s. 10–11.

³⁴ V. Chheang, *Cambodia: Between China...*, s. 9.

³⁵ *China's Aid Contributes Greatly to Cambodia's Economic*, http://www.chinadaily.com.cn/bizchina/2012-02/02/content_14524531.htm [dostęp: 5 czerwca 2019].

³⁶ *Top legislator's visit to deepen Sino-Cambodia friendship: Chinese ambassador*, http://www.npc.gov.cn/englishnpc/news/Exchanges/2010-11/02/content_1603440.htm [dostęp: 5 czerwca 2019].

³⁷ J.A. Jeldres, *Cambodia's Relations with China: A Steadfast Friendship*, w: P. Sothirak, G. Wade, M. Hong (eds.), *Cambodia: Progress and Challenges since 1991*, Institute of Southeast Asian Studies, Singapore 2012, s. 89.

mniejszość etniczną. Po pięciu latach stałej rezydencji przysługiwało im prawo do otrzymania obywatelstwa, co pozostawało niedostępną opcją dla przedstawicieli innych nacji³⁸. Wskutek zbrodniczej polityki Czerwonych Khmerów oraz prześladowań ze strony Ludowej Republiki Kampuczy ich populacja została jednak zredukowana do zaledwie kilku tysięcy w latach 80. Dzisiaj mniejszość chińska ponownie zaczyna być widoczna, a jej udział szacuje się na 2,5 proc. w ogólnej strukturze ludności³⁹. Ten wzrost umożliwia rozprzestrzenianie się chińskiej *soft power*. Chiński nowy rok jest obchodzony na równi z kalendarzowym, a duża diaspora oraz napływ chińskich inwestycji przyczyniają się do popularyzacji języka mandaryńskiego, który jest drugim najczęściej nauczanym językiem obcym po angielskim⁴⁰. Chińczycy wraz z tzw. Sino-Khmerami to dzisiaj polityczno-gospodarczy pomost pomiędzy państwami. Tak jak przed laty są oni dominującą grupą wśród biznesmenów i drobnych sprzedawców, podczas gdy 60 proc. produktów na rynku khmerskim pochodzi już z Chin⁴¹.

ASEAN I CHINY – KOOPERACJA PONAD RYWALIZACJĄ?

Dzisiejszy obraz relacji Chin z forum ASEAN stanowi pochodną strategicznych decyzji w obszarze polityki zagranicznej, jakie sformułowano w Pekinie we wczesnych latach 90. Liderzy KPCh postanowili wzmocnić nadwątlone za sprawą masakry na placu Tian'anmen kontakty z otoczeniem międzynarodowym, a doniosłość tego ruchu polegała głównie na aktywnym włączeniu się w mechanizmy globalizacji i zainicjowanie „polityki dobrego sąsiedztwa”⁴². Jeden z pierwszych testów dla nowo obranej orientacji dotyczył zresztą Kambodży, która w tamtym czasie przechodziła okres transformacji politycznej. Społeczność międzynarodowa pełniła rolę arbitra w dialogu khmerskiej opozycji ze stroną rządową, a Chiny były w nim obecne jako stały członek Rady Bezpieczeństwa ONZ i pomagały w przygotowaniu tekstu porozumienia, jakie zostało podpisane w Paryżu. W następstwie decyzji podjętych w ramach konferencji pokojowej Chiny po raz pierw-

³⁸ W.E. Willmott, *The Chinese in Cambodia*, University of British Columbia Press, Vancouver 1967, s. 80.

³⁹ S. Burgos, S. Ear, *China's Strategic...*, s. 616–617.

⁴⁰ P. Heng, *Cambodia-China Relations: A Positive-Sum Game?* „Journal of Current Southeast Asian Affairs” 2012, vol. 31, nr 2, s. 74.

⁴¹ V. Chheang, *Cambodia: Between China...*, s. 15.

⁴² K. Cheng-Chwee, *Multilateralism In China's ASEAN Policy: Its Evolution, Characteristics, and Aspiration*, „Contemporary Southeast Asia” 2005, vol. 27, nr 1, s. 103.

szy w swojej historii zdecydowały się również wysłać swój kontyngent wojskowy w ramach wspólnej misji ONZ, która przebywała na terytorium Kambodży w latach 1992–1993⁴³.

W 1992 roku Deng Xiaoping wznowił reformy gospodarcze, jednak ich efektywność zależała przede wszystkim od regionalnej stabilności i co najmniej poprawnych kontaktów z najbliższym otoczeniem, które umożliwiałyby rozszerzanie Chinom ich strefy wpływów. Obie z przesłanek udało się osiągnąć poprzez pozytywne rozstrzygnięcia, jakie nastąpiły w sprawie Kambodży. Dodatkowym bodźcem skłaniającym KPCh do zredefiniowania roli państwa w regionie okazała się potrzeba podważenia hegemonicznej pozycji Stanów Zjednoczonych i wyraźne opowiedzenie się za koncepcją wielobiegunowości w erze postzimnowojennej. Pierwotnie wspominał o tym w 1990 roku Deng Xiaoping, a proponowana wizja nowego ładu globalnego znalazła swoje odzwierciedlenie w dokumentach XIV Kongresu Komunistycznej Partii Chin w 1992 roku⁴⁴. Przedstawiona strategia nie tyle opierała się w swoich pierwotnych założeniach na kwestionowaniu znaczenia USA na świecie, co raczej dążyła do stworzenia w miarę zrównoważonego systemu, w którym Chiny mogłyby być postrzegane jako lider w obszarze azjatyckim. Analogiczne cele i aspiracje wyewoluowały w zbliżonym czasie wewnątrz struktur ASEAN⁴⁵.

Zawiazujący się stopniowo na przestrzeni lat 90. i podyktowany pragmatyzmem sojusz Chin i ASEAN wynikał z przekonania o wzajemnej komplementarności z punktu widzenia dążenia do rozwoju Azji Wschodniej. Niemniej dostrzeżono w tej zazębiającej się siatce powiązań tyle samo potencjalnych korzyści, ile hipotetycznych zagrożeń. Głównie w sferze bezpieczeństwa liderzy bloku obawiali się wzrostu militarnego potencjału partnera, co wydawało się zasadne w kontekście zmniejszonej obecności sił USA w regionie za czasów prezydentury Billa Clintona⁴⁶. To myślenie doprowadziło do utworzenia Forum Regionalnego ASEAN (ASEAN Regional Forum – ARF), ponadregional-

⁴³ J.P. Cabestan, *Polityka zagraniczna Chin*, Wydawnictwo Dialog, Warszawa 2013, s. 56.

⁴⁴ C.R. Hughes, *Nationalism and Multilateralism in Chinese Foreign Policy: Implications for Southeast Asia*, w: J. Chinyong, R. Emmers (eds.), *Order and Security in Southeast Asia: Essays in Memory of Michael Leifer*, Routledge, New York 2006, s. 113–114.

⁴⁵ F. Egberink, F.P. van der Putter, *ASEAN, China's Rise and Geopolitical Stability in Asia*, Clingendael Paper, Netherlands Institute of International Relations, Den Haag 2011, nr 2, s. 24.

⁴⁶ A. Acharya, *Seeking Security in the Dragon's Shadow: China and Southeast Asia in the Emerging Asian Order*, Institute of Defence and Strategic Studies, Working Papers, Singapore 2003, nr 44, s. 2–3.

nej platformy współpracy w ramach rodzącego się systemu organizacji ASEAN, którego ugrupowanie stanowi jądro. ARF zrekonstruował system bezpieczeństwa w obszarze Azji i Pacyfiku po upadku ZSRR, dlatego w projekt włączyły się wszystkie ówczesne mocarstwa, w tym także Chiny. Zarówno dla nich, jak i państw ASEAN stanowiło to gwarancję, że na powyższym polu nie dojdzie do nieprzewidzianych sytuacji. Niska efektywność ARF w kolejnych latach przysłużyła się chińskiej polityce zagranicznej. Po pierwsze, integracja ograniczona została do poziomu wymiany informacji i raportów, zapewniając wystarczający poziom transparentności wśród zainteresowanych stron i unikanie przez nie konkretnych zobowiązań. Po drugie, ze względu na dominującą w sprawach proceduralnych zasadę nieingerencji, od Chin oddaliło się widmo wyniesienia na agendę niewygodnych spraw w rodzaju konfliktów na otaczających je morzach czy też problematyki tajwańskiej.

Zwrot Chin w stronę ASEAN tłumaczony jest także w kategoriach ideologicznych, co bliskie jest sednu koncepcji „systemu państw w Azji Wschodniej”, w której Chiny pełniłyby rolę kulturowego spoiwa dla tytularnego terytorium⁴⁷. Bazuje ona w dalszej kolejności na odpowiadającym Pekinowi modelowi interakcji opartemu na przywiązaniu do „pięciu zasad pokojowego współistnienia”⁴⁸, a także na obawie przed izolacją względem organizacji i całego systemu ASEAN⁴⁹. Drugie z wymienionych uwarunkowań nabrało szczególnego znaczenia po reorientacji sposobu, w jaki Chiny zamierzały otworzyć się na świat, kiedy „dyplomację defensywną” Deng Xiaopinga stopniowo zaczęła równoważyć w połowie lat 90. „dyplomacja i strategia wielkiego państwa” Jiang Zemina⁵⁰. W świetle tych przesłanek nie dziwi fakt, że ranga wzajemnych stosunków na linii Chiny–ASEAN została podniesiona w 1996 roku, a Pekinowi przyznano status Partnera w Dialogu. Prawdziwym przełomem okazał się następny rok, kiedy państwa azjatyckie boleśnie doświadczyły kryzysu finansowego. Jego epicentrum stanowił obszar ASEAN, co postawiło pod znakiem zapytania dalszą integrację gospodarczą, którą od początku lat 90. postrzegano jako główny motor napędowy organizacji⁵¹. Chińska gospodarka uniknę-

⁴⁷ Y. Zhang, B. Buzan, *The Tributary System as International Society in Theory and Practice*, „The Chinese Journal of International Politics” 2012, vol. 5, nr 1, s. 8.

⁴⁸ Pięć zasad pokojowego współistnienia, czyli inaczej Pańcza Siła, stanowią od połowy lat 50. XX wieku podstawę relacji Chin ze światem zewnętrznym. W ich skład wchodzi: poszanowanie integralności terytorialnej i suwerenności, nieingerowanie w sprawy wewnętrzne, nieagresja, równość i zasada wzajemnych korzyści oraz pokojowe współistnienie.

⁴⁹ F. Egberink, F.P. van der Putter, *ASEAN, China's Rise...*, s. 25.

⁵⁰ J.P. Cabestan, *Polityka zagraniczna Chin...*, s. 64.

⁵¹ Y. Tan Kong, *Whither ASEAN?* „ASEAN Monitor” 1992, nr 2, s. 6–7.

ła poważniejszych turbulencji, jednocześnie wykorzystując kryzys nie dla krótkoterminowych korzyści związanych z uzyskaniem przewagi ekonomicznej nad członkami ASEAN, lecz przychodząc państwom dotkniętym recesją z pomocą. W latach 1997–1998 Pekin przyznał znaczące pakiety finansowe dla Indonezji oraz Tajlandii. Nie zdecydował się przy tym na dewaluację własnej waluty i zaczął zabiegać o nowe fora współpracy multilateralnej wymierzone w walkę z podobnymi zjawiskami w przyszłości. Efektem było powstanie ASEAN+3 (1997 r.) z udziałem Chin, Japonii i Korei Południowej oraz postrzeganego jako jego ponadregionalne ramię Szczytu Wschodnioazjatyckiego (2005 r.).

Cele Chin względem forum ASEAN zawierają się w następujących punktach: zapewnienie bezpieczeństwa regionalnego umożliwiającego państwu dalszy niezakłócony wzrost gospodarczy, utrzymanie i rozwój szlaków przesyłowych, uzyskanie dostępu do zasobów energetycznych i mineralnych, rozwój handlu dla celów gospodarczo-politycznych, izolowanie Tajwanu w zamian za przywileje gospodarczo-dyplomatyczne oraz wzrost znaczenia Chin w regionie, aby nie dopuścić do powstania siły mogącej wywierać strategiczne naciski na Pekin⁵². Polityka skupiona na stymulantach gospodarczych to podstawowa płaszczyzna aktywności wobec ASEAN. Odkąd w 2010 roku powołano Strefę Wolnego Handlu ASEAN–Chiny (ASEAN–China Free Trade Area – FTA), Chiny stały się największym partnerem handlowym organizacji. W 2012 roku wartość chińskiego handlu z państwami ASEAN w relacji do ich PKB kształtowała się w siedmiu na dziesięć przypadków powyżej pułapu 15 proc., osiągając rekordowe wskaźniki dla Singapuru (28,9 proc.) i Laosu (22,2 proc.). Kambodża plasowała się na piątym miejscu z wynikiem 17,8 proc. przy bilateralnej wartości handlu rzędu 2,5 mld dolarów⁵³. Chociaż FTA niemal do zera zniosła wysokość obustronnych тариф tylko pomiędzy Państwem Środka a ASEAN⁵⁴, to właśnie władzom w Phnom Penh porozumienie przynosi największe korzyści – w 2017 roku ich dwustronny handel z Chinami przekroczył poziom 5 mld dolarów⁵⁵. W 2018 roku łączna wymiana handlowa na

⁵² P. Siem, *How Has China's Aid Influenced Cambodia's Foreign Policy?* A thesis submitted in partial fulfillment of the requirements for the degree of Bachelor of Arts in International Studies, Royal University of Phnom Penh 2014, s. 18.

⁵³ M. Beeson, *Can ASEAN Cope with China?* „Journal of Current Southeast Asian Affairs” 2016, vol. 35, nr 1, s. 15.

⁵⁴ ASEAN6 to termin stosowany dla określenia pięciu pierwszych założycieli organizacji (Filipiny, Indonezja, Malezja, Singapur, Tajlandia) oraz Brunei.

⁵⁵ T.K. Ho, S. Kang, *Cambodia-China Trade to Top \$5 Billion by 2017*, <https://www.cambodiadaily.com/business/cambodia-china-trade-to-top-5-billion-by-2017-86222/> [dostęp: 5 czerwca 2019].

linii ASEAN–Chiny wyniosła aż 587 mld dolarów, a nadrzędnym celem pozostaje osiągnięcie w tym wymiarze pułapu jednego biliona dolarów w końcu bieżącej dekady⁵⁶. Pozycję Chin w strefie ASEAN ugruntowują także bezpośrednie inwestycje zagraniczne. Wzrastają one nieustannie o około miliard dolarów rocznie, podczas gdy wyraźnie słabnie w tym względzie pozycja USA i UE⁵⁷.

Przypadający na przełom wieków wzrost znaczenia Chin⁵⁸ oraz szybkie wtopienie się Państwa Środka w naturalny krajobraz procesów integracyjnych w Azji Południowo-Wschodniej doprowadziły do pojawienia niepokoїв wśród mniejszych państw regionu, takich jak Kambodża, Laos czy Mjanma (Birna). Nowo przyjęci członkowie organizacji szukali gwarancji dla zabezpieczenia swoich interesów gospodarczych i oczekiwali od liderów ASEAN działań wzmacniających ich geoeconomiczną pozycję. Obawy pogłębiły się wraz ze wstąpieniem Chin w 2001 roku do Światowej Organizacji Handlu i dotyczyły zalania lokalnych rynków chińskimi produktami niskiej jakości czy też przejścia płynących w kierunku Azji Południowo-Wschodniej inwestycji zagranicznych⁵⁹. Pekin wykorzystał wysoki stopień partnerstwa z organizacją do zwiększenia swoich wpływów w poszczególnych państwach, wiążąc lokalne gospodarki z własnym rynkiem, a osłabiona kryzysem azjatyckim wspólnota nie była w stanie skutecznie odpowiedzieć na to wyzwanie. Przyjmując taką interpretację za podstawę rozważań, wydaje się, że wypracowanie wysokiego stopnia współzależności z Chinami stanowiło częściowo strategiczny błąd przywódców ASEAN. W ich analizach pominięty został historyczny aspekt roli Chin w tej części świata, a w rozpościerającej się coraz dalej i głębiej chińskiej *soft power* nie rozpoznano tendencji do próby przywrócenia Chin na przypadające im przez wieki miejsce, kiedy stanowiły centralny punkt na mapie Azji, skupiając wokół siebie zwasalizowane królestwa. Należy jednak zaznaczyć, że ta politologicznie słuszna refleksja nie oferuje – wobec narastających głównie w obszarze ekonomii globalnych trendów – lepszej alternatywy dla państw ASEAN.

Pomimo zapewnień o przyjaźni dwóch regionalnych mocarstw oraz przyznaniu ASEAN specjalnego udziału w międzynarodowym wymia-

⁵⁶ J.J. Soong, *The Political Economy of Development Between China and the ASEAN States: Opportunity and Challenge*, „The Chinese Economy” 2018, vol. 49, s. 397.

⁵⁷ ASEAN Investment Report 2016. Foreign Direct Investment and MSME Linkages, http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/unctad_asean_air2016d1.pdf [dostęp: 5 czerwca 2019].

⁵⁸ Zob. N.D. Kristof, *The Rise of China*, „Foreign Affairs” 1993, vol. 72, nr 5.

⁵⁹ F. Egberink, F.P. van der Putter, *ASEAN, China's Rise...*, s. 23.

rze strategii „chińskiego snu”⁶⁰, nie sposób jest nie zauważyć, że to Chińczycy nadają tempo wzajemnym interakcjom. To między innymi skuteczny lobbing na rzecz przedsięwzięć pokroju Morskiego Jedwabnego Szlaku XXI wieku⁶¹ czy bycie kluczowym graczem w subregionalnych porozumieniach rozwojowych w rodzaju Inicjatywy Lancang-Mekong (2015 r.) czy Współpracy Regionu Wielkiego Mekongu (1992 r.). Dla przykładu, jeszcze przed ogłoszeniem przez Xi Jinpinga w 2013 roku Inicjatywy Pasa i Szlaku państwa ASEAN wprowadziły Master Plan on ASEAN Connectivity 2010, który miał położyć podwaliny pod „zintegrowaną społeczność Azji Południowo-Wschodniej” zarówno w wymiarze infrastruktury fizycznej (transport, energetyka, teleinformatyka), jak też powiązań międzyludzkich (edukacja, turystyka, kultura). Kolejne lata wraz z wdrożeniem następnego Master Plan on ASEAN Connectivity 2025 udowodniły jednak, że poza sferą planistyczną organizacja nie jest w stanie skutecznie realizować obranych rozwiązań, a problemy z zachęceniem do inicjatywy sektora prywatnego oraz partnerów zagranicznych (również Chin) spowodowały, że Inicjatywa Pasa i Szlaku szybko stała się kuszącą i przede wszystkim wykonalną alternatywą dla wielu elementów gospodarczej wizji ASEAN⁶². Chińska ekspansja nie oznacza przy tym zaprzeczenia słowom nawołującym do stworzenia „wspólnoty podzielnych interesów i jednej przyszłości”⁶³, lecz dokonuje się niejako w przeświadczeniu o dziejowej konieczności, u której podstaw legły normy i zasady właściwe dla chińskiego postrzegania rzeczywistości. To perspektywa znacznie wykraczająca poza obszar handlu i inwestycji, ale odnajdująca dzisiaj w tych dziedzinach swoje naturalne odbicie. Postulat „moralnej wyższości” Chińczyków wobec otaczających je plemion barbarzyńców bierze swe początki już w czasach dynastii Han (206 r. p.n.e. – 220 r. n.e.), a jego podstawą jest przekonanie, że system światowy (o ile w ogóle można mówić o takim pojęciu) działać może tylko wedle chińskich zasad⁶⁴. Restytucja tak funkcjonującego systemu jest

⁶⁰ C.T.N. Sørensen, *The Significance of Xi Jinping's „Chinese Dream” for Chinese Foreign Policy: From „Tao Guang Yan Hui” to „Fen Fa You Wei”*, „Journal of China and International Relations” 2015, vol. 3, nr 1, s. 55.

⁶¹ Projekt ten stanowi morską odnogę Inicjatywy Pasa i Szlaku.

⁶² M. Natakegawa, *Does ASEAN Matter? A View from Within*, Institute of Southeast Asian Studies, Singapore 2018, s. 175.

⁶³ Z. Yunling, W. Yuzhu, *ASEAN in China's Grand Strategy*, w: ERIA Institute, *ASEAN@50 – Building ASEAN Community: Political-Security and Socio-cultural Reflections*, 2018, vol. 4, s. 159.

⁶⁴ G. Andornino, *The Nature and Linkages of China's Tributary System under the Ming and Qing Dynasties*, „Working Papers on the Global Economic History Network (GEHN)” 2006, nr 21, s. 6.

tym bardziej realna, jeżeli przeanalizuje się podstawową terminologię występującą w chińskiej nauce o stosunkach międzynarodowych. Pojęcia pokroju „równości” czy „partnerstwa” mają tam tylko ściśle proceduralne znaczenie, bowiem gwarancją dobrego życia w systemie międzynarodowym jest hierarchia, na której to szczytcie Chiny upatrują same siebie⁶⁵.

TRÓJKĄT ASEAN–CHINY–KAMBODŻA

Niewątpliwą słabością ASEAN jest jego wewnętrzna filozofia, czyli tzw. Sposób ASEAN (ASEAN Way). Wiąże się on z charakterystyczną dla państw bloku metodą budowania relacji i zaufania, rozwiązywania sporów, tworzenia wspólnej tożsamości oraz procedurami podejmowania decyzji wraz z zasadami i normami określającymi wszystkie te elementy⁶⁶. Nacisk na polityczny konsensus w sferze wdrażania określonych postanowień powoduje, że wykonanie przyjętych zobowiązań jest uzależnione wyłącznie od woli państw i nie poddaje się mechanizmom weryfikacji. ASEAN nie posiada przy tym znaczących środków nacisku, które mógłby zastosować w przypadku niespekowania przez dany kraj któregoś z pryncypiów⁶⁷. Z tych samych powodów organizacja nie może wywierać znaczącej presji na Phnom Penh ze względu na charakter jego relacji z Pekinem. Z biegiem czasu spowodowało to naturalną erozję autorytetu wspólnoty. Według ekspertów do spraw khmerskiej polityki zagranicznej, trzy główne grzechy ASEAN to niesprawny proces decyzyjny, brak realizacji powziętych obietnic oraz brak badań związanych z ustaleniem priorytetowych celów rozwoju organizacji⁶⁸. Khmerskie elity zrozumiały, że pokojowe współistnienie w obszarze Azji Południowo-Wschodniej nie wynika z nadanego ASEAN mandatu, lecz istnieje obok niego bądź znajduje podłoże w czynnikach niezwiązanych wprost z obszarem bezpieczeństwa, czyli powiązaniach gospodarczych, sile przekonań ideologicz-

⁶⁵ M. Michalek, *Przydatność kategorii systemu trybutarnego w analizie polityki zagranicznej Chin*, „Stosunki Międzynarodowe – International Relations” 2014, nr 1, s. 40.

⁶⁶ L. Fijałkowski, *Regionalny wymiar bezpieczeństwa w Azji Południowo-Wschodniej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2010, s. 120–121.

⁶⁷ Za przykład może służyć malezyjsko-singapurski spór terytorialny o wyspę Pedro Branca, który pozostał niuregulowany do momentu, w którym oba państwa zgodziły się oddać sprawę pod osąd Międzynarodowemu Trybunałowi Sprawiedliwości w Hadze. Decyzja ta stała w sprzeczności z kilkoma zasadami ASEAN, takimi jak praktykowanie cichej dyplomacji, konsensus czy rozwiązywanie problemów w gronie państw członkowskich.

⁶⁸ Źródło na podstawie wywiadów autora przeprowadzonych w Cambodian Institute of Cooperation and Peace, styczeń 2019 r.

nych czy też wspólnej identyfikacji tzw. azjatyckich wartości, które na obszar ASEAN dotarły niegdyś właśnie z konfucjańskich Chin⁶⁹.

Przyłączenie Kambodży do ASEAN stanowiło dla premiera Hun Sena cel nadrzędny polityki zagranicznej. Wśród różnych czynników, które uważał za kluczowe zalety wiążące się z udziałem w tej formie integracji znalazły się dwa centralne – regionalne bezpieczeństwo i poczucie stabilności⁷⁰. Dygnitarze KPL żywili przekonanie, że nowa forma dyplomacji opartej na multilateralizmie stanie się dominującym podejściem, zastępując zimnowojenną *realpolitik*⁷¹. Z biegiem czasu Phnom Penh przekonało się jednak o inercji ugrupowania w kluczowych dla niego obszarach, czego dowodem był brak reakcji na starcia graniczne z Wietnamem w latach 2000–2001 oraz konflikt z Tajlandią w 2003 roku, kiedy w stolicy doszło do spalenia tajskiej ambasady i siedziby tajskich linii lotniczych⁷². Podczas gdy skrupowana regułami Sposobu ASEAN organizacja milczała, odpowiedzialność za załagodzenie nastrojów wzięły na siebie Chiny. Tamtejszy minister spraw zagranicznych ostrzegł, że brak normalizacji w stosunkach może wywołać gniew Pekinu⁷³. Rozczarowanie postępowaniem wspólnoty objawiło się ponownie w latach 2008–2011, kiedy nastąpił kolejny rozdział khmersko-tajskich walk o sporne ziemie wokół wpisanej na listę światowego dziedzictwa UNESCO świątyni Preah Vihear. Ponowna bierność i nieskuteczność ASEAN jako forum służącego koncyliacji skłoniło Kambodżę do przekazania sprawy pod osąd Narodów Zjednoczonych⁷⁴.

Kambodża jest jednym z najszybciej rozwijających się państw w Azji, a jej średni wzrost gospodarczy w latach 2010–2019 utrzymał się na poziomie 7 proc. rocznie i z wyłączeniem Mjamny (Birmy) był najwyższy wśród członków ASEAN⁷⁵. Patrząc z tej perspektywy, wspólnota stara się dołożyć wszelkich starań, aby wykorzystać argumenty gospodarcze w celu jeszcze ściślejszej integracji i zmniejszenia dystansu pomiędzy członkami-założycielami a grupą państw

⁶⁹ E. Haliżak, *Wspólnota Pacyfiku a Wspólnota Wschodnioazjatycka*, „Żurawia Papers”, z. 8, Scholar, Warszawa 2006, s. 26–27.

⁷⁰ *The Far East and Australia 2003*, 34th Edition, Routledge, New York 2003, s. 242.

⁷¹ K.K. Hourn, *Cambodia's Foreign Policy and ASEAN*, Cambodian Institute for Cooperation and Peace, Phnom Penh 2002, s. 58.

⁷² A. Jelonek, *Kambodża*, Wydawnictwo TRIO, Warszawa 2008, s. 260.

⁷³ J.A. Jeldres, *Cambodia's Relations...*, s. 90.

⁷⁴ D.M. Jones, N. Jenne, *Weak states' regionalism: ASEAN and the limits of security cooperation in Pacific Asia*, „International Relations of the Asia-Pacific” 2015, vol. 16, nr 2, s. 14–15.

⁷⁵ *Cambodia: Economy*, <https://www.adb.org/countries/cambodia/economy> [dostęp: 5 czerwca 2019].

CLMV⁷⁶, do której należy Kambodża. Nowym kamieniem milowym regionalnej integracji gospodarczej i szansą na utrzymanie przez Kambodżę korzystnych wskaźników makroekonomicznych ma okazać się ustanowiona pod koniec 2015 roku Wspólnota Gospodarcza ASEAN (ASEAN Economic Community – AEC). To inicjatywa pogłębiająca dotychczasowe porozumienia w ramach Strefy Wolnego Handlu ASEAN i przewidująca współpracę w czterech głównych obszarach: swobodnym przepływie dóbr, kapitału, inwestycji i osób, zwiększeniu konkurencyjności i produktywności rynków, promowaniu kooperacji gospodarek oraz równomiernym i sprawiedliwym rozwoju⁷⁷. Korzyści wynikające z członkostwa w AEC odzwierciedlają przygotowane dla Kambodży prognozy – wzrost eksportu (5,3 proc.), prywatnych inwestycji (24,8 proc.) oraz całościowy wzrost gospodarczy (4,4 proc.)⁷⁸. W celu wykorzystania tej szansy Kambodża potrzebuje zmian zarówno ilościowych, jak też jakościowych w obszarze infrastruktury. Tylko dzięki rozrostowi systemu transportowego, energetycznych sieci przesyłowych czy ułatwianiu mieszkańcom dostępu do Internetu kraj może włączyć się w głębsze procesy integracyjne. Ciężko wyobrazić sobie te przemiany bez udziału chińskiego kapitału i siły roboczej, które tylko w ostatnim dziesięcioleciu stworzyły w Kambodży ponad 1,5 tys. km dróg i mostów, a od 2000 roku zrealizowały ponad 2 tys. projektów rozwojowych⁷⁹.

Ekonomiczne stymulanty nie są wciąż wystarczające do zakopania luki rozwojowej pomiędzy najbogatszymi państwami wspólnoty a grupą CLMV. Wystarczy wspomnieć, że uznawana za nieformalnego lidera bloku Indonezja odpowiada za jedną trzecią całego potencjału gospodarczego ASEAN, podczas gdy Kambodża posiada mniej niż 1 proc. udziału w skumulowanym PKB organizacji⁸⁰. Podobnie niekorzystnie wygląda kwestia regionalnej wymiany handlowej, która pozostaje piętą achillesową organizacji i dopiero po 2020 roku planowany jest w tym wymiarze wzrost ponad uśredniony pułap 30 proc. obrotów wewnątrz ASEAN. Kambodża pozostaje również najmniej atrakcyjnym

⁷⁶ Blok CLMV to anglojęzyczny akronim utworzony od pierwszych liter nazw państw, które przystąpiły do ASEAN w latach 90. – Kambodży, Laosu, Mjanmy i Wietnamu.

⁷⁷ *AEC Blueprint 2025*, <http://www.asean.org/wp-content/uploads/images/2015/November/aec-page/AEC-Blueprint-2025-FINAL.pdf> [dostęp: 5 czerwca 2019].

⁷⁸ L. Gavin, *How Will the ASEAN Economic Community Impact Cambodia?* <http://chab-dai.org/blog/asean-community> [dostęp: 5 czerwca 2019].

⁷⁹ *Hun Sen Praises China Ties*, <http://www.khmertimeskh.com/news/32691/hun-sen-praises-china-ties/> [dostęp: 5 czerwca 2019].

⁸⁰ *Compared GDP's of ASEAN countries*, <https://aseanup.com/asean-infographics-population-market-economy/> [dostęp: 5 czerwca 2019].

rynkiem zakupowym dla pozostałych dziewięciu krajów, a jej eksport wynosi zaledwie 9 proc.⁸¹. Ambitne założenia AEC ustępują w tym miejscu rzeczywistości. Główny instrument integracji państw założycielskich z grupą CLMV, czyli Inicjatywa na Rzecz Integracji ASEAN (Initiative for ASEAN Integration – IAI), z powodu braku funduszy własnych przewiduje jedynie realizację zadań w rodzaju organizacji seminariów, szkoleń czy konferencji poświęconych rozwojowi kompetencji ludzkich. Nie sposób doszukać się w nim projektów powiązanych z inwestycjami infrastrukturalnymi, niezbędnymi dla poprawy jakości życia w państwach pokroju Kambodży. Dotychczas wykorzystany budżet IAI podczas dwóch zakończonych etapów programu (2002–2015) wyniósł zaledwie 80 mln dolarów⁸², czyli niecałe 50 proc. przewidzianych pierwotnie środków. W opinii ekspertów sytuacja nie ulegnie poprawie, dopóki ASEAN nie przeznaczy większych funduszy na same badania związane z rozpoznaniem podstawowych potrzeb państw CLMV⁸³. Jednak nawet wtedy zaangażowanie finansowe stanowiłoby ułamek wobec chińskiej pomocy. Dla porównania, w 2014 roku Chiny rozpoczęły pięcioletni program wpompowywania do khmerskiej gospodarki kwoty ok. 500–700 mln dolarów rocznie na najważniejsze cele infrastrukturalne⁸⁴. Na początku 2019 roku premier Hun Sen uzyskał gwarancję kontynuacji tej strategii pod postacią kolejnych 588 mln dolarów przewidzianych na lata 2019–2022⁸⁵.

Najpoważniejsze zastrzeżenia w zachowaniu Kambodży na forum ASEAN budzi kwestia Morza Południowochińskiego, która wyrasta na główne zagrożenie dla utrzymania integralności organizacji. Podłoża konfliktu należy upatrywać w wydarzeniach sięgających podpisania traktatu z San Francisco w 1951 roku, który nie uregulował prawnie sytuacji zajmowanych ówczesnie przez Japonię Wysp Spratly oraz położonego względem nich na północny-zachód archipelagu Wysp Paracelskich⁸⁶. Roszczenia terytorialne do jednej bądź drugiej grupy wysp oprócz Chin wysuwali także członkowie ASEAN – Brunei, Filipiny,

⁸¹ ASEAN *Intra- and Extra trade*, asean.org/storage/2015/12/table18_as-of-10-June-2016.pdf [dostęp: 5 czerwca 2019].

⁸² P. Soja, *Integration of the CLMV Countries with the Association of Southeast Asian Nations*, „The Polish Quarterly of International Affairs” 2017, vol. 26, nr 4, s. 58.

⁸³ Źródło na podstawie wywiadów autora przeprowadzonych w Cambodian Institute of Cooperation and Peace, styczeń 2019 r.

⁸⁴ C. Cheunboran, *Cambodia-China Relations: From Early Encounters to Post-Cold War*, w: S.U. Deth, S. Sun, S. Bulut (eds.), *Cambodia's Foreign Relations in Regional and Global Context*, Konrad-Adenauer-Stiftung, Phnom Penh 2017, s. 240.

⁸⁵ D. Hutt, *Why Hun Sen Leads China more than ever*, <https://www.asiatimes.com/2019/02/article/why-hun-sen-needs-china-now-more-than-ever/> [dostęp: 5 czerwca 2019].

⁸⁶ D.M. Jones, N. Jenne, *Weak states'...*, s. 18.

Indonezja, Malezja i Wietnam. W 1992 roku Chiny przyjęły ustawę o morzu terytorialnym i strefie przyległej, w której znalazł się zapis, że oba archipelagi wchodzą w skład ich terytorium⁸⁷. Kilka miesięcy później kraje ASEAN podpisały tzw. deklarację z Manili, regulującą sposób postępowania w przypadku konfliktu interesów pomiędzy stronami, jednak Chiny nie były stroną dokumentu⁸⁸. Napięcia nie wygasły, pomimo zachęcania Chin do podjęcia dialogu w ramach specjalnych spotkań poświęconych bezpieczeństwu na Morzu Południowochińskim oraz podpisania przez Pekin w 1996 roku Konwencji Narodów Zjednoczonych o Prawie Morza⁸⁹. W okresie, który nastąpił po azjatyckim kryzysie finansowym sytuacja uległa uspokojeniu, kiedy strategiczne kwestie sporne zeszły na dalszy plan w obliczu stopniowego wzmocnienia bilateralnych relacji gospodarczych. W 2002 roku próżno oczekiwano definitywnego zakończenia targów w oparciu o ustalenia negocjowanej od 1995 roku i podpisanej przez wszystkie zainteresowane kraje Deklaracji w sprawie Zachowania Stron na Morzu Południowochińskim⁹⁰ oraz fakt, że Chiny przystąpiły jako pierwsze państwo spoza ASEAN do Traktatu o Wzajemnych Stosunkach i Współpracy z 1976 roku, akceptując tym samym katalog zasad, norm i zachowań obowiązujących na łonie organizacji.

Kambodża, która także jest stroną wyżej wymienionych umów, nie posiada w stosunku do Morza Południowochińskiego żadnych roszczeń i oficjalnie nie angażuje się w dyskusje na temat jego przyszłości. Kiedy jednak w 2012 roku gościła szczyt ministrów spraw zagranicznych ASEAN, to właśnie jej głos okazał się decydujący w kontekście odrzucenia wspólnego stanowiska potępiającego działania Chin w obrębie akwenu. Znamienne jest, że na dwa dni przed tym wydarzeniem doszło do spotkania premiera Hun Sena i ministra spraw zagranicznych Chin Yang Jiechi, podczas którego wydano oświadczenie odnoszące się do „długotrwałego i silnego wsparcia Kambodży dla klu-

⁸⁷ R. Kwieciński, *Chiny na drodze do potęgi morskiej?* w: Ł. Gacek, R. Kwieciński, E. Trojnar (red.), *Blżej Azji. Współczesne wyzwania dla bezpieczeństwa*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2017, s. 19.

⁸⁸ M. Juned, A. Bainus, M.H. Saripudin, W. Setiabudi, R. Kantrapawira, *The Road to Peace in South China Sea: The Role of Indonesia Through ASEAN*, „Man in India”, vol. 97, nr 18, s. 159.

⁸⁹ R.C. Severino, *Southeast Asia in Search of an ASEAN Community: Insights from the Former ASEAN Secretary-General*, Institute of Southeast Asian Studies, Singapore 2006, s. 185.

⁹⁰ R. Beckman, *Time for ASEAN-China Joint Development?* w: Y.R. Kassim (ed.), *Strategic Currents: Emerging Trends in Southeast Asia*, Rajaratman School of International Relations, Singapore 2009, s. 159.

czowych interesów Chin”⁹¹. Należy w tym miejscu odwołać się do pojęcia „kluczowych interesów” (*core interests*), do grona których Pekin zalicza najpoważniejsze kwestie dotyczące suwerenności Tajwanu, Tybetu czy też regionu autonomicznego Sinciang. Od 2011 roku do podobnej rangi urasta problematyka dostępności do wysp Morza Południowochińskiego⁹². Kilka miesięcy po historycznym szczycie Hun Sen podpisał w Chinach pakiet umów, których przedmiotem było przyznanie Kambodży pożyczek na kwotę przekraczającą 500 mln dolarów. Wśród członków ASEAN porozumienie chińsko-khmerskie wywołało konsternację i zostało odczytane jako sfinalizowanie transakcji, której pierwszym elementem była blokada wspólnego oświadczenia ministrów spraw zagranicznych podczas lipcowej konferencji. Wrażenie to spotęgowały wypowiedzi kambodżańskich dyplomatów, którzy przyznali, że otrzymane środki stanowią wyraz wdzięczności za rolę Kambodży, jaką kraj ten pełni w kontekście podtrzymywania dobrych relacji na linii ASEAN-Chiny⁹³.

W lipcu 2016 roku podczas analogicznego spotkania ministrów spraw zagranicznych ASEAN w Laosie doszło do niemal identycznego incydentu. Pierwszy sygnał został wysłany w maju, kiedy rządy Brunei, Kambodży i Laosu w porozumieniu ze stroną chińską podpisały czteropunktową deklarację, zgodnie z treścią której wszelkie spory terytorialne w obrębie Morza Południowochińskiego nie są domeną ASEAN i nie powinny mieć wpływu na kształt stosunków pomiędzy wspólnotą a stroną chińską. Ministrowie spraw zagranicznych zgodzili się również, że każde państwo może wyrażać własne stanowisko wobec istniejących nieporozumień i nie jest zdeterminowane poprzez odgórne wytyczne, a najlepszą formą rozwiązywania powstałych sprzeczności są negocjacje⁹⁴. Ratyfikacja dokumentu godzi nie tylko w jedność ASEAN, ale umniejsza również jego znaczeniu poprzez dostrzymane wyeliminowanie organizacji z dyskursu na temat bezpieczeństwa akwenu. Na dwa miesiące przed szczytem w Laosie kambodżańskie MSZ wydało komunikat, w którym stwierdziło, że nie opowie się za żadnym stanowiskiem, jakie mogłoby zostać przyjęte w kwestii

⁹¹ *Cambodian Prime Minister Hun Sen Meets Yang Jiechi*, <http://losangeles.china-consulate.org/eng/topnews/t949800.htm> [dostęp: 5 czerwca 2019].

⁹² T. Yoshihara, J.R. Holmes, *Can China Defend a „Core Interest” in the South China Sea?*, *The Washington Quarterly* 2011, vol. 34, nr 2, s. 44.

⁹³ C. Prak, *Cambodia’s ASEAN help leads to Chinese aid*, <http://www.chinapost.com.tw/china/national-news/2012/09/05/353311/Cambodias-ASEAN.htm> [dostęp: 5 czerwca 2019].

⁹⁴ S. Kundu, *China divides ASEAN in the South China Sea*, <http://www.eastasiaforum.org/2016/05/21/china-divides-asean-in-the-south-china-sea/> [dostęp: 5 czerwca 2019].

sporu pomiędzy Chinami i Filipinami, które w 2013 roku wystąpiły do Trybunału Arbitrażowego w Hadze o uznanie ich pretensji terytorialnych wobec strefy wyłącznego wpływu na Morzu Południowochińskim. W międzyczasie haski sąd wydał wyrok, który przyznał racje stronie filipińskiej, lecz nie został on uznany przez władze w Pekinie. Decyzja Kambodży spotkała się z dużym niezadowoleniem w gronie dyplomatów, a wśród głosów krytyki pojawiły się nawet komentarze, że ASEAN staje się powoli równie mocno skłócony jak Europa, dlatego jak najszybciej trzeba podjąć próby w celu uchronienia wspólnoty przed grożącym jej rozłamem⁹⁵.

W październiku 2016 roku doszło do drugiej wizyty Xi Jinpinga w Kambodży. Szef państwa złożył tym razem podpis pod szeregiem umów dotyczących bilateralnej współpracy, na które złożyły się m.in. pożyczki i kredyty opiewające na kwotę 237 mln dolarów. Zapowiedziano również, że Chiny sfinansują budowę nowej siedziby dla kambodżańskiego Zgromadzenia Narodowego⁹⁶. Pomimo przykładów nagradzania Kambodży za jej pasywną postawę, która w rzeczywistości szkodzi solidarności ASEAN w związku z problematyką akwenu, premier Hun Sen zaapelował w 2016 roku o przeprosiny pod adresem całego narodu khmerskiego za insynuacje dotyczące identyfikowania państwa jako chińskiej piątej kolumny⁹⁷. Co więcej, władze w Phnom Penh próbują jednocześnie dyskredytować działania Filipin czy też Wietnamu i zarzucać im realizowanie narodowych interesów na z natury niezależnym forum regionalnym. Ten sposób rozumowania zbliża rząd Hun Sena do jego chińskich sojuszników, którzy, podobnie jak Rosja w przypadku UE, wolą załatwiać ważne interesy strategiczne podczas rozmów dwustronnych z państwami Wspólnoty, zamiast angażować się w osłabiające ich pozycję negocjacje wielostronne.

Morze Południowochińskie ze względu na swój specjalny status dla chińskich władz nie będzie dłużej utrzymywane jedynie jako potencjalny straszak w relacjach z ASEAN. Wydaje się, że okres ten skończył się wraz z nadejściem kryzysu finansowego w 2008 roku, kiedy Chiny wkroczyły w etap mocarstwowości i wykorzystały sprzy-

⁹⁵ N. Khoo, *Why ASEAN is in Disarray in the South China Sea?* <http://nationalinterest.org/blog/the-buzz/why-asean-disarray-the-south-china-sea-17973> [dostęp: 5 czerwca 2019].

⁹⁶ D. Bokarev, *Cambodia as an Example of Chinese Influence in Asia*, <http://journalneo.org/2017/01/10/cambodia-as-an-example-of-chinese-influence-in-asean/> [dostęp: 5 czerwca 2019].

⁹⁷ M. Palatino, *Cambodia's Hun Sen Wants a South China Sea Apology*, <https://thediplomat.com/2016/02/cambodias-hun-sen-wants-a-south-china-sea-apology/> [dostęp: 5 czerwca 2019].

jający im czas, żeby rozpocząć wywieranie presji na słabszych partnerach skupionych w dotkniętym skutkami załamania gospodarczego ASEAN. Toshi Yoshihara i James R. Holmes przekonują, że od momentu uznania Morza Południowochińskiego za *core interest* strona chińska postępuje wedle trzech etapów determinujących jej zachowanie w analogicznych przypadkach. Przede wszystkim poprzez uznanie akwenu za integralną część Chin nie dopuści do tego, aby problem pozostał nierozwiązany w dłuższej perspektywie czasowej, co może oznaczać intensyfikację napięć i możliwy szantaż – niekoniecznie militarny, ale związany na przykład ze środkami ekonomicznymi. Wpłynie to na konieczność kumulacji zasobów potrzebnych do utrzymania kontroli nad spornym terytorium, aby nie pozwolić konkurentom na zmianę jego statusu. Jest to obecnie widoczne chociażby poprzez budowę sztucznych wysp, które niczym nowe kolonie poszerzają domyślnie chińskie terytorium. Ostatni składnik strategii wymusza reorganizację dotychczasowego układu sił w Azji Południowo-Wschodniej, który przystawałby do nowych realiów i pozwolił Pekinowi potwierdzić swoje roszczenia⁹⁸. Ten motyw opiera się głównie na wprowadzeniu stymulantów gospodarczych w rodzaju Inicjatywy Pasa i Szlaku, które są wyrazem przekonania, że rozwój i stabilność Państwa Środka tworzy dla jego sąsiadów cały katalog nowych możliwości, a nie zagrożenie⁹⁹.

PODSUMOWANIE

Brak szerokiego wachlarza instrumentów pobudzających i mobilizujących mniejsze państwa ASEAN do okazywania solidarności w obliczu coraz dalej idącej ofensywy gospodarczej Chin jest podstawowym problemem organizacji u progu trzeciej dekady XXI wieku. Kambodża jest tu przykładem wyjątkowym, państwem tak mocno uzależnionym od transferów pieniędzy z Państwa Środka, że według premiera Hun Sena to właśnie skala rosnących inwestycji Pekinu jest bezpośrednim gwarantem niepodległości i niezależności jego mieszkańców¹⁰⁰. Taka postawa wynika jednak nie tylko z czysto materialnych bodźców, ale w dużej mierze jest zasługą nieefektywnej polityki ASEAN w obszarze bezpieczeństwa, co zmusza khmerskich decydentów do szukania

⁹⁸ T. Yoshihara, J.R. Holmes, *Can China Defend...*, s. 45–46.

⁹⁹ K. Gawlikowski, M. Ławacz, W.J. Dziak, *Chiny w XXI w. Perspektywy rozwoju*, Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa 2012, s. 348.

¹⁰⁰ J. Brinkley, *Cambodia's Course: The Modern History of a Troubled Land*, Public Affairs, New York 2011, s. 349.

bardziej efektywnych sojuszy¹⁰¹. Rząd KPL od przeszło dwóch dekad stawia na progresywne wzmacnianie bilateralnych więzi, a dzieje się to pomimo rosnącej fali sprzeciwu, jaki da się coraz częściej usłyszeć ze strony mieszkańców Kambodży niezadowolonych ze skali chińskiej obecności w ich sąsiedztwie¹⁰². Podobne rozterki dręczą przynajmniej część osób zaangażowanych w koordynację polityki zagranicznej, jednak osobiste poglądy ustępują na tym polu pragmatyzmowi związanemu z przekonaniem, że kraj jest zbyt biedny, żeby móc pozwolić sobie na odrzucenie chińskiej pomocy i zaniechanie bliskich stosunków z Pekinem¹⁰³. Likwidacja w listopadzie 2017 roku Kambodżańskiej Partii Ocalenia Narodowego, przez wiele lat jedyne efektywnego ugrupowania opozycyjnego względem KPL, oznacza również brak alternatywy dla innego modelu rozwojowego w wyobraźalnej przyszłości. Ostatni z liderów zdelegalizowanej partii, Kem Sokha, podkreślał znaczenie chińskiego kapitału dla poprawy warunków życia mieszkańców Kambodży, jednak konsekwentnie obstawał przy stanowisku, że to Stany Zjednoczone pozostają głównym punktem odniesienia w polityce zagranicznej państwa¹⁰⁴. Dzisiaj na tak wyważone opinie nie ma miejsca w dyskursie politycznym w Phnom Penh, w sytuacji gdy Chińczycy przejmują coraz więcej obszarów zarezerwowanych do tej pory tradycyjnie dla Amerykanów – ostatnio trendem budzącym największe obawy w świecie zachodnim jest porzucanie współpracy wojskowej ze Stanami Zjednoczonymi oraz wypełnienie tej luki przez aktywność Chińskiej Armii Ludowo-Wyzwoleńczej i dostawy jej broni¹⁰⁵.

Niesymetryczna relacja pomiędzy państwami ma jednak swoją drugą stronę. Pekin musi liczyć się z faktem, że opieranie polityki zagranicznej na „pięciu zasadach pokojowego współistnienia”¹⁰⁶ nie działa tylko jednokierunkowo. Stosowanie jakichkolwiek form nacisku czy przymusu uznanych w Phnom Penh za niepożądane mogłoby spowodować przetasowania lub przynajmniej częściową zmianę

¹⁰¹ C. Cheunboran, *Cambodia-China...*, s. 236.

¹⁰² G. Wright, *Anti-Chinese Sentiment on the Rise in Cambodia*, <https://thediplomat.com/2018/11/anti-chinese-sentiment-on-the-rise-in-cambodia/> [dostęp: 5 czerwca 2019].

¹⁰³ Źródło na podstawie wywiadów autora przeprowadzonych w Cambodian Institute of Cooperation and Peace, styczeń 2019 r.

¹⁰⁴ K. Ponniah, *Sokha, snubs China for US*, <http://www.phnompenhpost.com/national/sokha-%E2%80%98snubs-china-us%E2%80%99> [dostęp: 5 czerwca 2019].

¹⁰⁵ V. Chheang, *Cambodia: Between China...* s. 9.

¹⁰⁶ Jest to zbiór zasad dotyczących dobrosąsiedzkich relacji, który wyewoluował na gruncie porozumienia Chin i Indii dotyczącego handlu i komunikacji z 1954 r. Do pięciu zasad pokojowego współistnienia zalicza się: wzajemne poszanowanie integralności terytorialnej i suwerenności, wzajemna nieagresja, wzajemna nieinterwencja w politykę wewnętrzną, równość i obopólne korzyści, pokojowe współistnienie.

optyki, co ma swoje uzasadnienie w szczególnej pozycji Kambodży w regionalnych stosunkach międzynarodowych¹⁰⁷. Często bagatelizowany dzisiaj przez samą KPL wpływ na funkcjonowanie państwa mocarstw zachodnich pozostaje wciąż odczuwalny, czego najlepszym przykładem jest fakt, że Kambodża uzyskuje od tamtejszych darczyńców środki finansowe w granicach od 30 do 40 proc. budżetu¹⁰⁸. Kraj poddawany jest tym samym nieustannej obserwacji, w której uczestniczą również Chiny, balansując między wszystkimi aktorami i wykorzystując swój wyjątkowy historycznie status dla własnych korzyści. Doskonale widać to dzisiaj, kiedy oskarżany o autorytarne zapędy gabinet premiera Hun Sena wysyła zdecydowane sygnały, że nie będzie prowadził polityki ustępstw wobec zaniepokojonych stanem miejscowej demokracji państw Europy i Stanów Zjednoczonych oraz chętnie podkreśla, że potencjał partnerstwa z Chinami może zrekompensować wszelkie uszczerbki powstałe w relacjach ze światem zachodnim¹⁰⁹. Jest to pewnego rodzaju gra polityczna, na którą Kambodża może sobie pozwolić, dopóki promowany model współpracy z Chinami pozostaje akceptowany.

Umocowanie w strukturach ASEAN stanowi dla kraju dodatkowe zabezpieczenie, chociaż oddziaływanie organizacji nie jest aż tak odczuwalne, a świadomość znaczenia forum nawet wśród samych mieszkańców Kambodży pozostaje na bardzo niskim poziomie¹¹⁰. Władza w obawie przed dalszą eskalacją niepokojów może paradoksalnie jeszcze bardziej dążyć do zbliżenia z Chinami, które od dawna podejrzewa się o budowę bazy morskiej w khmerskiej prowincji Koh Kong i rozwój innych instalacji militarnych służących coraz to głębszej penetracji Morza Południowochińskiego¹¹¹. Tego rodzaju przedsięwzięcia połączone z praktyką ignorowania zapisów dwustronnych porozumień wypracowanych z ASEAN nie spotykają się ze stanowczymi kontrdziałaniami, podczas gdy wewnątrz bloku narasta napięcie pomiędzy krajami posiadającymi roszczenia względem Chin oraz grupą formalnie

¹⁰⁷ J.D. Ciorciari, *A Chinese model...*, s. 6.

¹⁰⁸ *U.S. Relations with Cambodia*, <https://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/2732.htm> [dostęp: 5 czerwca 2019].

¹⁰⁹ P.C. Thul, *Cambodian PM says China ready to help if EU imposes sanctions*, <https://www.reuters.com/article/us-cambodia-china/cambodian-pm-says-china-ready-to-help-if-eu-imposes-sanctions-idUSKCN1S50N7> [dostęp: 5 czerwca 2019].

¹¹⁰ Źródło na podstawie wywiadów autora przeprowadzonych w Cambodian Institute of Cooperation and Peace, styczeń 2019 r.

¹¹¹ P. Parameswaran, *What's in the China-Cambodia Military Base Hype?* <https://the-diplomat.com/2018/11/whats-in-the-china-cambodia-military-base-hype/> [dostęp: 5 czerwca 2019].

niezaangażowaną. W ten sposób Pekin może traktować problematykę morską jako kartę przetargową w negocjacjach z organizacją. Zdając sobie sprawę z instytucjonalnej niewydolności ASEAN, stara się akcentować głównie gospodarcze aspekty współpracy oraz umacnia poczucie bycia niezbędnym partnerem dla państw w rodzaju Kambodży, licząc na ich poparcie w momencie kryzysu. Sami Khmerzy pozostają przy tym mocno sceptyczni w stosunku do możliwości kompromisowego rozwiązania problemów, jakie kładą się cieniem na dialogu organizacji z Chinami. Podkreśla się w tym kontekście tylko pozorną równość stron, puste w treści dokumenty i obietnice wskazują na dążenie do narzucenia „harmonijnej hegemonii” oraz „nieubłaganą postawę Pekinu”, którego po prostu nie da się przekonać do stosowania międzynarodowych reguł¹¹².

¹¹² Źródło na podstawie wywiadów autora przeprowadzonych w Cambodian Institute of Cooperation and Peace, styczeń 2019 r.